

Izredno trajno stanje

Cuando la legalidad basta, la legalidad; cuando no basta, la dictadura.

(Donoso)

¹ »Pravo nima notranje vrednosti ali legitimite, toda kljub temu ga morajo posamezniki sprejeti za legitimno, kajti ni odločilnega kriterija, kaj je legitimiteta« (Dyzenhaus, 2003: 11).

² Max Weber stavi na karizmatičnega voditelja, ki bo pravnemu redu dal smisel. Ta voditelj izžareva avtoriteto (»auctoritas«). Auctoritas izvira iz fizične osebe, živi samo z njim in tudi izgine z njim. Tudi Mussolini kot Duce in Hitler kot Führer sta vezana kot fizični osebi z nazivom in spadata k biopolitični tradiciji auctoritasa in ne pravni tradiciji potestas (prim. Agamben, 2005: 84).

Pravni red temelji na mitu, pa naj bo to mit o družbeni pogodbi ali mit o božanski naravi prava. Temelji visijo v zraku. Struktura hierarhije pravnih norm nas prisiljuje k pogledom navzgor do najvišjih in najmočnejših norm, brez morebitnega usodnega pogleda v brezno pod seboj. Dokler zadeva deluje, vsekakor ni potrebe, da bi brskali za prividi temeljev.¹ »Dokler je obzorje državnosti pomenilo najširši krog vsakega skupnostnega življenja in so bile politične, religiozne, pravne in ekonomske doktrine, ki so jo podpirale, še trdne, ta 'najbolj ekstremna sfera' ni mogla zares priti na dan« (Agamben, 2004: 20). Toda so obdobja, ko se struktura pretrese, ko mora nekdo to zgradbo trdno prijeti, da se ne zruši. Kajti na drugi strani so morda

velikani, ki bi radi zrušili to idealistično božansko strukturo. Trenutek, ko sama struktura oz. pravni red ne more več poskrbeti sam zase. To pomeni, da v pravnem redu ni primerne rešitve, ki bi lahko zagotovila njegov nadaljnji obstoj. Takrat se pokaže, kdo je resnično suveren. Bistvo Schmittove teorije je ravno definicija suverenega: Suveren je tisti, ki odloča o izrednem stanju. Njegova moč je zagotovilo za ohranitev reda. Suveren ni podrejen pravu, temveč je pravo podrejeno suverenu. Suveren vzpostavlja pogoje za delovanje pravnega reda.²

Naša naloga je raziskati pojavnost izrednega stanja v današnjem času. Kajti ravno v današnjem času so velike državne strukture prešle v proces razkrajanja in ponovno je treba postaviti vprašanje meja in izvirne državnosti. Ali sploh lahko obstaja pravni red brez občasnih pojavov izrednega stanja in ali je sedanje stanje permanentno izredno stanje? Ali ni izredno stanje v svoji izjemnosti izničenje pravnega reda, ki posplošuje človekovo delovanje? Če je izjema pravilo, potem postane suspens pravne norme pravna norma. Ne nazadnje pa nas zanima, ali smo v trajnem izrednem stanju ali gre le za začasno anomalijo liberalno-demokratskega sistema.

Kriza sistema legitimira izredno stanje

Carl Schmitt je menil, da je meščanska demokracija nestabilen sistem, ki se ne more dolgo obdržati. V sebi skriva kali razdora. V svojem času je videl tri velike krize: parlamentarno, krizo moderne države in demokracije. Demokracije ni enačil s parlamentarizmom, saj lahko demokracija v končni instanci odpravi državo. Množična demokracija ogroža stabilno tradicionalno suverenost, ki je utelešena v monarhu. Schmitt pa je državo postavil na najvišji položaj, saj edina zagotavlja urejene razmere v družbi in nemoteno delovanje pravnega reda. Država je nasilna odprava naravnega stanja.³ Državo lahko postavi samo suveren, tako da je država subjektivizirana volja suverena. Suverenost je odločitev za suverenost. Suveren se sam razglasi za suverena. Suveren postavi pravni red, prav tako pa ga lahko po potrebi tudi odpravi. Edino države ne more odpraviti, saj bi s tem odpravil tudi samega sebe. Država tako lahko preživi svoj pravni red, ne more pa suverena, ki ji omogoča obstoj. Država je metajuristična, saj je ne pogojuje pravo. Izjemna narava države ji dovoljuje izjemne oz. izredne norme. Schmitta zanima učinkovitost prava, ne pa pravo kot sistem norm.

Izredno stanje se vzpostavi, ko pride v družbi do takih konfliktov, ki jih država v okviru pravnega reda ne more rešiti. V tem primeru država začasno odpravi svoj pravni red in vlada po pravilih, ki si jih sama postavlja. V liberalni državi, temelječi na delitvi oblasti, to pomeni, da izvršilna oblast prevzame zakonodajno funkcijo od zakonodajne oblasti. Država mora z izrednim stanjem zagotoviti normalno delovanje njenega gospodarstva. Relativni družbeni mir vzpostavlja zaupanje v delovanje trga in njenih udeležencev, kar je nujno za rast kapitalistične produkcije.⁴

Izredno stanje ni posebna vrsta prava, temveč je suspenz pravnega reda, s čimer določa meje koncepta prava. »V svoji absolutni obliki se izredno stanje uresniči samo, če je treba ustvariti situacije, v katerih lahko veljajo pravne norme« (Schmitt, *Politische Theologie*: 39 v. Agamben, 2004: 25). Izredno stanje je vzpostavljanje normalnega stanja, da lahko pravni red začne zopet delovati. Tu se odločitev razlikuje od pravne norme in avtoriteta suverena pokaže, da ne potrebuje prava za ustvarjanje prava. Schmitt filozofsko utemelji izjemo z odnosom do občega. Izjema razlaga obče. Proučevanje občega je mogoče le prek izjeme. Izjema je vrsta izključitve, posamezen primer, ki je izključen iz splošne norme. »Norma se uporabi na izjemi z neuporabo, z odmikom od nje« (Agamben, 2004: 27). Izredno oz. izjemno stanje tako ni stanje kaosa pred redom, ampak stanje izrednega reda po začasni razveljavitvi pravnega reda. Odnos izjeme je v zmožnosti zakona, da se ohranja v odnosu z neko zunanostjo. Pravilo je tisto, ki z začasno razveljavitvijo naredi prostor za izjemo, in samo tako se vzpostavi kot pravilo in se ohranja v razmerju z izjemo. Izrednega stanja se ne da opredeliti niti kot dejansko stanje niti kot pravno stanje, temveč postavlja med njima paradoksn prag indiference. Dejansko stanje se dejansko ne spremeni, saj je ustvarjeno z začasno razveljavitvijo norme, a hkrati tudi ne gre za pravno stanje. Pri suvereni izjemi ne gre za nadzor ali nevtralizacijo kršitve pravnega

³ Schmitt sledi Hobbesovi antropološki razlagi narave človeka. Človek je po naravi slab, zato mu je treba določiti jasna pravila, v okviru katerih lahko deluje. Tako Schmitt kot Hobbes nista zagovornika demokracije, ampak avtoritarne države, ki je dovolj močna, da vzdržuje red in mir s pomočjo pravnega reda in nasilja, ki je inkorporirano v njem.

⁴ ZDA in Nemčija so pred 2. svetovno vojno kombinirale izredne razmere z militarističnim keynesijanstvom, prek katerega je država ustvarjala dodatno povpraševanje po produktih vojaške industrije. Predsedniški sistem v ZDA omogoča prenos zakonodajne oblasti k izvršilni oblasti, k predsednikovi administraciji. Tako sta ravnala Lincoln in Franklin Roosevelt in tako tudi zdaj George Bush mlajši (prim. Agamben, 2005: 20).

⁵ V sodobnem času se to umeščanje neumestljivega kaže v koncentracijskem taborišču. Zaporniško pravo je še vedno v okviru kazenskega prava, medtem ko pravno ureditev taborišča določa vojno pravo ali obsedno stanje. »Taborišče kot absolutni kraj izjeme je topološko drugačno od preprostega kraja zapiranja. In ta prostor izjeme, v katerem je vez med umestitvijo in redom dokončno pretrgana, je usodno določil krizo starega »nomosa Zemlje.« (Agamben, 2004: 30)

⁶ Kelsnov namen je bil postaviti čisto teorijo prava, ki bo rešena vseh političnih ideologij, vseh elementov naravoslovnih znanosti, teorijo, ki bo imela avtonomni objekt obravnavanja. Pravo je sistem norm, Norma je pravilna, če je bila sprejeta v skladu z višjo normo. Vsaka norma je odvisna od višje norme. Na vrh hierarhije pravnih norm Kelsen postavi temeljno normo (»Grundnorm«). Kelsen priznava samo pozitivno pravo. Četudi so zakoni še tako nepravilni, jih je treba spoštovati. Prav v nastopu nacizma se je pokazala šibkost te teorije, ko je v imenu legalnosti posredno opravičevala diskriminacijske zakone nacistične Nemčije. Šele po drugi svetovni vojni je znani nemški pravni teoretik Radbruch postavil formulo, da določenih zakonov nismo dolžni spoštovati, če so ti zakoni že na začetku očitno nepravilni. S tem je dodal pozitivnopravni teoriji elemente naravnega prava.

⁷ »Vsaka splošna norma zahteva normalno vzpostavitev socialnih razmerij, na podlagi katerih je vsaka norma uporabljena na primeren način in katerim podredi svojo normativno ureditev. Norma potrebuje homogen medij. Ta konkretna normalnost ni samo »zunanja predpostavka«, ki jo lahko pravnik zanemari. Je predvsem znak njene takojšnje veljavnosti. Norma, ki se lahko uveljavi v kaosu, ne obstaja. Red je treba vzpostaviti, da ima lahko pravni red pomen. Normalno situacijo je treba ustvariti in suveren je tisti, ki odloči, kdaj se normalno stanje vzpostavi. Vse pravo je 'situacijsko pravo'. Suveren ustvari in vzdržuje situacijo kot celoto v svoji totalnosti. Monopol ima nad to ultimativno odločitev« (Carl Schmitt – *Political Theology*; 1988: 19–20. v. Dyzenhaus, 2003: 46).

⁸ »Suveren skozi izredno stanje »ustvarja in zagotavlja situacijo«, ki jo pravo potrebuje za svojo veljavnost. A kaj je ta 'situacija', kaj je njena struktura glede na to, da ni nič drugega kot začasna razveljavitev norme« (Agamben, 2004: 26–27). Agamben nas spomni na Vicovo opozicijo med pozitivnim pravom in izjemo. Izjema je v pravu element, ki transcendentira pozitivno pravo na način njegove začasne razveljavitve. Pozitivno pravo s tem, ko je začasno razveljavljeno v izrednem stanju, definira normalni primer kot področje svoje veljavnosti. Prim. Agamben, 2004, str. 27.

reda, temveč za ustvarjanje prostora, v katerem ima lahko pravno-politični red svojo veljavnost. Izjema je lokalizacija, torej ureditev prostora za zavzetje zunanosti pravnega reda.⁵

Kelsen⁶ poskuša v svoji čisti teoriji prava odmisli vsakršno vrednostno opredelitev prava. Pravo je hermenevitični sistem, ki deluje po svojih pravilih. Prav njegova stroga formalnost naj bi zagotavljala največjo garancijo za pravno varnost in za najboljše delovanje pravnega reda. Za Kelsna je suverenost samo kakovost pravnega reda. Schmitt ostro kritizira strogo formalistično Kelsnovo teorijo. Medtem ko Kelsen daje prednost legaliteti pred legitimiteto, je pri Schmittu ravno obratno. Njegov politični koncept prava predvideva, da sta pravo in morala produkt boja za prevlado med sovražnimi družbenimi skupinami. Politično določi, kdo postavlja pravo in kdaj ga lahko opusti. Pravni red ne more sam preživeti. Pravni red je samo orodje politične entitete, ki z njegovo pomočjo skrbi za normalno delovanje družbe. Ko se položaj spremeni in so razmere nenormalne, pa lahko politična entiteta oz. suveren odpravi pravni red in uvede ukrepe za povračilo v normalno stanje. Vse pravo je situacijsko pravo.⁷

Schmitt je postavil teorijo o izrednem stanju v delih *Diktatura* (*Die Diktatur*, 1921) in *Politična teologija* (*Politische Theologie*, 1922). V njih je postavil paradigmo, ki ni veljala samo za tisto specifično obdobje, temveč je svojo polno uresničitev dosegla šele dandanes. Schmitt poskuša povezati izredno stanje s pravnim redom. Ker vzpostavitev izrednega stanja zahteva negacijo pravnega reda, njegovo izničenje, ustvarja videz, da izredno stanje ni povezano s pravnim redom. Kljub temu Schmitt loči izredno stanje od brezvladja, kajti v izrednem stanju še vedno vlada red, čeprav to ni več pravni red. Izredno stanje izvira iz pravnega območja. Suveren odloča, kdaj je položaj normalen za delovanje pravnega reda in kdaj izrednost položaja zahteva začasni suspenz pravnega reda.⁸ Suveren, ki vlada tako v normalnem stanju v okviru pravnega reda kot tudi v izrednem stanju, je vezni člen med obema pojavnostma Oblasti. »Suveren je hkrati znotraj in zunaj pravnega reda« (Agamben, 2004: 25).

Schmitt je dokazoval, da ima weimarska ustava v sebi institut, ki postavlja izredno stanje v pravni red. Kritiki se sprašujejo, kako je lahko del pravnega reda nekaj, kar odpravi ta isti pravni red. Schmitt pa se sprašuje, ali je izredno stanje samo de facto situacija in je kot taka nepovezana oz. nasprotna pravu, kako lahko pravni red pušča tako pravno praznino na najpomembnejši točki. Izredno stanje ni niti zunaj niti znotraj pravnega reda in se tiče predvsem meje ali cone indiference, kjer ni več te dileme.

⁹ Izrek se nahaja v glosi Gracijanovega Decretuma (Agamben, 2005: 24).

Za razumevanje izrednega stanja je pomembno razmerje med nujnostjo in pravom. Ze iz časov glos obnove rimskega prava v srednjem veku izhaja načelo »necessitas legem non habet«, ⁹ nujnost ne pozna prava. In tudi nujnost ustvarja lastno pravo («la necessite fait le loi»). Tomaž Akvinski v Summi theologici zapiše izjemen primer, v katerem lahko posameznik ali suveren obide zakon, če tako zahteva nujnost situacije (nujnost ni subjekt prava). Za italijanskega pravnika Santija Romana (prim. Agamben, 2005: 27) je nujnost prvi in temeljni vir prava. Izredno stanje je nelegalno, vendar perfekten pravni in ustavni ukrep, ki se realizira v produkciji novih norm. Zakon je najvišji pravni akt, vendar ne več kot to, kajti obstajajo norme, ki ne morejo biti vnaprej napisane in ki jih ne moremo predvideti, dokler ne nastane določen položaj. Kar je dejansko problem pravne praznine.

¹⁰ Zadušitev Münchenske sovjetske republike in poboj spartakovcev v Berlinu, ki so ga izvedle nacionalistične paravojaške skupine. Med najbolj znanimi žrtvami sta bila Rosa Luxemburg in Karl Liebknecht.

¹¹ Družbeni kontekst lahko odločilno vpliva na teoretske zastavke. Ne nazadnje je tudi Hobbes ustvarjal v senci krvave angleške državljanske vojne med Cromwellovimi parlamentaristi in rojalističnimi silami, zvestimi Karlu II.

Weimarska ustava in njen prehod v 12 letno diktaturo

Weimarska Nemčija je nastala z revolucionarnim dogajanjem ob koncu prve svetovne vojne, ko je bil odstavljen in pregnan cesar Viljem II. Rodila se je med revolucionarnim vrenjem, ki se je napajal iz modela radikalnih družbenih sprememb – oktobrske revolucije – revolucije, ki je uspela in ki je navdihovala delavske množice. Nova socialdemokratska oblast je dopustila obračun s skrajno levico ¹⁰ in preprečila državljansko vojno. Ni presenetljivo, da so konservativni intelektualci, med katere štejemo tudi Schmitta, v tako turbulentnih časih sledili Hobbesovim idejam o suverenosti in legitimnosti. ¹¹

Predsednik Nemčije je bil za konservativce nadomestek za cesarja, ki je deloval kot protiutež parlamentu, predvsem parlamentu, v katerem so imeli večino socialdemokrati. Po Schmittu je bil predsednik varuh ustave, medtem ko Kelsen določi to funkcijo ustavnemu sodišču. Na prvi pogled precej različna pogleda, vendar le ne tako vsaksebi. V obeh rešitvah je varuh ustave konkretna oseba, le pri Kelsnu gre za kolektivno telo. Pri Schmittu imamo opraviti z avtoriteto najvišje osebe v državi, ki je bila izbrana zaradi posebnih karizmatičnih značilnosti, pri Kelsnu pa so izbrani člani kolektivnega telesa strokovne avtoritete kot najboljši poznavalci pravnega reda v državi.

Weimarska ustava je v 48. členu predvidevala velika pooblastila predsednika države, ki je lahko uvedel izredne ukrepe. V njem je zametek Schmittove teorije o prehodu iz ene oblike diktature v drugo. Dvajsetega julija 1932 je predsednik rajha Hindenburg izdal dekret za obnovo javne varnosti in reda na območju Prusije. Prusija je kot država obsegala več kot polovico Nemčije, kar je še povečalo nesorazmerja v sami državi. Ta dekret je odločilno vplival na zlom weimarske republike. Dekret je imel pravno podlago v omenjenem 48. členu ustave. Z dekretom je bil imenovan upravitelj Prusije. S tem je bila odpravljena koalicijska vlada, v kateri so imeli glavno besedo socialdemokrati. S to potezo so konservativne sile hotele odstraniti socialdemokratsko konkurenco in hkrati zaustaviti Hitlerjevo napredovanje za njegovo vključitev v vlado (prim. Dysenahus 2003: 2). Vlada Prusije se je odločila, da poskusi svojo pravico doseči na sodišču. V času, ko je Nemčija drvela v kaos uličnih spopadov med nacisti

¹² Komunistična partija Nemčije je svoje člane organizirala v paravojaške skupine Rdeče fronte, ki so bile hkrati s SS in SA prepovedane. Leta 1932 je bila odpravljena prepoved delovanja SS in SA, ne pa tudi Rdeče fronte. To je povzročilo povečanje nacističnega uličnega nasilja in spopade s komunisti.

¹³ »Rekli bomo, da se sistem pravnih smotrov ne more obdržati, če se smejo naravni smotri kjerkoli dosegati nasilno. Vendar je to za zdaj zgolj dogma. Zato pa bomo morda morali upoštevati presenetljivo možnost, da se interes prava za monopolizacijo nasilja nasproti posamezniku ne pojasni z namenom, da se zaščiti pravnemu smotri, temveč s tem, da se zaščiti samo pravo.« (Benjamin, 2002: 123).

in komunisti, so se socialdemokrati podredili razsodbi sodišča. S to odločitvijo so pokazali svojo privrženost pravnemu redu, ki ni imel več možnosti za obstoj. Hitler (prim. Dysenahus 2003: 22) je na pričanju na sodišču, ko so sodili trem vojaškim oficirjem, pripadnikom nacionalsocialistične stranke, poudaril zavezanost nacionalsocialistov, da prevzamejo oblast po legalni poti. Šele na oblasti bodo z večino v zakonodajnem telesu začeli spreminjati državo po svojem okusu. To se je tudi zgodilo. Sodišče je razsodilo v prid predsednika in izredne razmere so bile uvedene v dobrih delu Nemčije. In to preden je nekaj mesecev pozneje Hitler prišel na oblast. Napaka socialdemokratov je bila očitna. V izrednih razmerah bi morali delovati nelegalistično in se z nasiljem upreti diktaturi predsednika. Vendar so bili v tistem času takega spopada sposobni le pripadniki Komunistične partije.¹² Želja po preprečitvi državljanske vojne je pripeljala do svetovne vojne.

Komu nasilje? Legitimnost in legalnost nasilja.

Monopol države nad nasiljem kriminalizira nasilje, ki ni izvedeno v imenu države. Pravni pozitivisti trdijo, da je vsako nasilje, ki ni vnaprej določeno v pravnih aktih, kriminalno dejanje. Pravo ne tolerira nasilja, vendar ne zato, ker je nasilje per se, temveč ker obstaja zunaj prava.¹³ Toda prav izredno stanje zahteva izredno uporabo nasilja. In nasilje in moč sta odločilna za vzpostavitev reda v izrednem stanju. Še več. Brez nasilja oz. grožnje z njim ni niti pravnega reda.

Pravo postavlja konstitutivna moč in ga ohranja konstituirana moč. Benjamin konstitutivno moč enači s pravopostavljajočim nasiljem in konstituirano moč s pravoohranjajočim nasiljem. Problem nastane pri določitvi subjekta, ki lahko uporabi konstitutivno moč. Konstituirano moč uporablja realno obstoječi sistem. Legitimiteta konstituenta pa je dvomljiva. Razmerje med konstitutivno in konstituirano močjo se kaže kot nadaljevalno. Prvotna konstitutivna moč se preobrazi v konstituirano moč. Nacionalne ali proletarske množice so nastopile kot subjekt konstitutivne moči. Ko se je revolucija konsolidirala v državi, so se konstituirale tudi revolucionarne moči in postale državni organi. Negri nasprotuje temu pravilu in pokaže nezvedljivost konstitutivne moči na kakršnokoli obliko konstituiranega reda in hkrati zanika, da se jo da omejiti na načelo suverenosti. Konstitutivna moč je »dejanje izbire, točkasta določitev, ki razpre horizont, radikalni dispozitiv nečesa, kar še ne obstaja, in česar pogoji eksistence predvidevajo, da ustvarjalno dejanje po ustvarjanju ne izgubi svojih značilnosti« (Agamben, 2004: 54). Negri suverenost postavi kot odpravo svobode, katere nosilec je konstitutivna moč. Agamben oporeka Negriju, da je postavljen kakršenkoli kriterij, po katerem bi lahko ločili suvereno oblast od konstitutivne moči. Ločenost od konstituirane moči in svobodna praksa sta namreč značilni tudi za suvereno oblast. Konstitutivno moč privlači njeno nasprotje, konstituirana moč, in tako ne prinaša dejanske revolucionarne inovacije. Tako naj bi bila konstitutivna moč formalno vključena v konstituirane moči, suverenost, v tradicijo politične moderne. Negri odgovarja, da konstitutivna moč nikakor ne moremo šteti

za funkcijo dialektičnega odnosa. Je nekaj drugega, ni samo politična izjema, ampak tudi zgodovinska izjema. Je produkt začasne radikalne diskontinuitete in motor ontološke metamorfoze. Konstitutivna moč prinaša v zgodovino nove sile in želje, prinaša jih od zunaj.¹⁴ Po Negriju v postmodernem stanju ni več zunanjšega, ker Imperij obsega vse, vključuje vse. Tako je tudi konstitutivna moč stvar preteklosti, obdobja moderne. Sodobna suverenost vključuje vse (Negri, 2002: 8).

Agamben (prim. Agamben, 2005: 52-64) prikaže razmerje med Schmittom in Benjaminom. Benjamin v eseju H kritiki nasilja išče novo obliko nasilja, ki se razlikuje od pravopostavljajočega in pravoohranjajočega nasilja, skupaj poimenovanega mitično nasilje. Gre za čisto, božansko oz. revolucionarno nasilje, ki nima več zveze s pravom. Značilnost takšnega nasilja je, da odstranjuje pravo in išče novo ureditev razmerij med ljudmi. Schmitt zanika obstoj tega nasilja, ker je v izrednem stanju vključeno v pravo prek svoje izključenosti. Tudi njegovo nasilje ne postavlja ali ohranja prava, temveč ga suspendira. Benjamin loči med mitičnim (pravopostavljajočim) nasiljem in božjim (pravouničujočim) nasiljem. Prvo je nasilje prava, ki povzroča krivdo in maščevanje ter režim, temelječ na prelitih krvi in žrtvovanju. Božje nasilje Benjamin pušča precej neopredeljeno. Celo zanika, da se ga da prepoznati v konkretnem primeru. Božje nasilje je lažje razumeti v odnosu s suverenim nasiljem. Suvereno nasilje postavlja pravo, saj potrjuje dopustnost nedopustnega dejanja in ga hkrati ohranja, kajti vsebina novega prava je zgolj ohranjanje starega. Tako je ohranjena vez med nasiljem in pravom. Božje nasilje pa ne postavlja prava, temveč ga odpravlja.¹⁵

Že Sorel je pred Benjaminom zavrnil pravopostavljajoče nasilje. Zagovarja proletarsko nasilje, utelešeno v splošni stavki. Tako Sorel kot Benjamin se strinjata, da je poleg države organizirano delavstvo edini pravni subjekt, ki ima pravico do nasilja.¹⁶ In po Benjaminu je to božje nasilje čisto in delujoče.

Delavska stavka je nasilno dejanje. Delovna zakonodaja sicer ureja način izvedbe stavke in s tem nasilje umesti v pravni red. Toda kako se to sklada z vodilnim aksiomom, da ima država monopol nad nasiljem? V kazenskem pravu poznamo še instituta samoobrambe in silobrana, ki sta tudi dopuščeni obliki nasilja. Gre za skrajne primere oz. za izredne razmere. Vendar pa delovna zakonodaja poskuša opredeliti razmere, v katerih je dovoljena stavka.¹⁷ Vse druge prekinitve dela oz. dejansko neizvajanje pogodbe o delu so postavljene zunaj zakona kot primer protipravnega nasilja.¹⁸ Benjamin trdi, da mora biti moč garant pravne pogodbe. Zavest o latentni prisotnosti nasilja oz. grožnja je nujna za obstoj pogodbe. Sorelova splošna stavka¹⁹

¹⁴ Vse velike revolucije moderne (ameriška, francoska, sovjetska) so v sebi izražale veliko kreativno sposobnost, ki presega samo sebe in tudi pravne institucionalne rešitve, išče vedno odprt prostor.

¹⁵ Derrida opozarja na napačno predpostavko božjega nasilja, ki ne odpravlja samo prava, ampak tudi koncepta pravičnosti in človekovih pravic. Pri tem se Benjaminovi argumenti ne razlikujejo veliko od nacističnih. Tako naj bi se Benjaminova kritika državnega nasilja vrnila na izhodiščno mesto logike, ki jo je poskušala spodnesti. Z afirmacijo revolucionarnega nasilja le vzpostavi novo pravo in ne uniči samega prava.

¹⁶ Vedno znova pa se postavlja vprašanje, kako se vzpostavijo take skupine in kaj jih legitimira. Delavstvo legitimira njen ekskluzivni položaj v produkcijskem procesu, saj so delavci edina produktivna skupina prebivalstva. Podobne zastavke najdemo v konceptu množstva.

¹⁷ Pravo dopušča stavke, da s tem omeji nasilje delavcev. S tem preprečuje večjo škodo, ki bi lahko nastala z nasilnim spopadom.

¹⁸ »Predvsem nas sili k ugotovitvi, da se povsem nenasilna poravnava konfliktov ne more nikoli omejiti na pravno pogodbo. Naj so jo podpisniki sklenili še tako mirno, pravna pogodba nazadnje vendarle vodi v morebitno nasilje. Vsaki strani daje namreč pravico, da proti drugi uporabi neko vrsto nasilja, če bi prekršila pogodbo. A ne samo to: ne le izhod, temveč tudi izvor vsake pogodbe napotuje na nasilje.« (Benjamin, 2002: 130).

¹⁹ »Splošna stavka odpravlja vse ideološke posledice vsakršne družbene politike. Njeni privrženci menijo, da imajo reforme, tudi če so najbolj v interesu ljudstva, buržoazni karakter. Po njihovem mnenju nič ne more ublažiti osnovnega antagonizema razrednega boja. Bolj ko bo prevladovala politika družbenih reform, bolj bo socializem občutil potrebo, da podobi napredka, ki jo poskuša takšna politika ustvariti, postavi nasproti podobo popolne katastrofe, ki jo splošna stavka povsem omogoča.« (prim. Sorel: 96). Sorel meni, da je buržoazija plašljiva in

prisiljena popuščati delavcem. S pomočjo nasilja naj bi delavci dosegali več pravic in v končni splošni stavki uničili državo.

²⁰ »Čprav se zdi na prvi pogled paradokso, je namreč treba pod določenimi pogoji označiti za nasilje tudi ravnanje, ki se giblje v okviru izvajanja neke pravice. In sicer se takšno ravnanje, če je aktivno, sme imenovati nasilje, če izvaja neko pripadajočo pravico z namenom, da bi strmoglavilo pravni red, na podlagi katerega mu pripada ta pravica; če pa je ravnanje pasivno, ga prav tako smemo označiti za nasilje, ko bi šlo za izsiljevanje v pomenu prej navedenega razmišljanja.« (Benjamin, 2002: 124).

²¹ V Združenem kraljestvu je bil prvi Zakon o splošni nevarnosti (»Emergency Powers Act«) sprejet leta 1920 in je bil uporabljen naslednje leto v rudarski stavki. Izredno stanje, ki je trajalo osem mesecev, je bilo uvedeno za obračun s splošno stavko leta 1926. Pozneje je bilo izredno stanje razglašeno še petkrat, vedno kot odgovor na stavke.

okolščine postanejo apologija oblastnih ukrepov. Liberalistična ideologija predvideva, da so posebni ukrepi, ki segajo onkraj pravnega reda, kršitev demokratične države. Oblast ve, da so posebni ukrepi edina oblika vladanja v obdobju, ko je liberalistična ideologija uničila tradicionalne legitimacije prava in pravnega reda.

Benjamin v osmi tezi v *O pojmu zgodovine* trdi (prim. Benjamin, 1998: 219), da izredno stanje ni nekaj izjemnega, temveč je trajno stanje, v katerem smo se znašli. Agamben opredeljuje sedanje stanje kot globalno državljanska vojna, v kateri je izredno stanje čedalje bolj prevladujoča paradigma oblasti. Biopolitični pomen izrednega stanja kot izvirne strukture, v kateri pravo zaobjame živa bitja, tako da samo sebe ukine, se pojavi v ukazu ameriškega predsednika Busha 13. novembra 2001, ki avtorizira neomejeno trajanje pripora in sojenje s strani vojaških sodišč nedržavljanom, osumljenim sodelovanja v terorističnih aktivnostih. Že prej je domovinski zakon (»Patriot Act«) omogočal tožilstvu pridržanje tujca, ki je osumljen aktivnosti, ki ogrožajo nacionalno varnost ZDA. Vendar je zakon omejeval trajanje takega pridržanja. Po sedmih dneh je morala biti vložena obtožnica ali pa je bil osumljeni izpuščen. Bushev ukaz pa uniči pravni položaj posameznika, ki postane pravno nedoločljiv in nepoimenovan. Talibani, zajeti v Afganistanu, nimajo niti statusa vojnih ujetnikov po ženevskih konvencijah niti niso obtoženci za kazniva dejanja po ameriški zakonodaji. Njihove pravice so na novo določene s strani izvršilne oblasti, povsem so nemočni. Ostane jim samo še »golo življenje« (prim. Agamben, 2005: 3).

Vendar Agamben ne opozarja na izjemnost položaja, v katerem so se znašli zaprti v Guantanamo. Drugi imamo samo srečo, da nas ni še nihče zaprl ali da nas ni zadela smrtonosna raketa. Zahodni politični model ni več mestna država, temveč koncentracijsko taborišče in tako nismo več državljani, ampak zaporniki. Paradigmo pravnega reda oz. pravne države je zamenjalo izredno stanje in ljudje so izpostavljeni zunajpravnemu državnemu nasilju.

je dejanje nasilja delavcev proti kapitalistom. V revolucionarni splošni stavki se bo delavstvo sklicevalo na pravico do stavke, država pa odgovori, da stavka ni bila mišljena tako, in uvede izredne razmere.²⁰ Bull očita Agambenu (prim. Bull, 2005), da ne omeni, da je splošna nevarnost najprej bila uporabljena za delavske stavke. To kaže prav na zgoraj omenjen položaj stavke, ki je hkrati znotraj in zunaj zakona.²¹

Aktualnost splošne stavke je vsaj v zahodni hemisferi zelo zmanjšana, saj tudi sindikati ne organizirajo več večine delavstva. Splošne stavke so način boja industrijskega proletariata, ki v začetku 21. stoletja prevladuje v Aziji, Latinski Ameriki in Afriki.

Izredno stanje kot trajno stanje

Schmitt je razumel izredno stanje kot prehodno obdobje, v katero suverena silijo izredne okoliščine. Problem nastopi, ko postanejo izredne okoliščine normalno stanje. Pri tem pa izredne okoliščine niso samo zakrite pod krinko normalnosti, ampak je obstoj izrednih okoliščin javno demonstriran. Izredne

Trajno izredno stanje določa nujnost položaja, v katerega smo postavljeni, in hkrati izredno stanje vzpostavlja nujnost oz. razmere, v katerih je potrebna nujnost avtoritarne rešitve.

Ostaja pa vprašanje, kaj je pripeljalo do tega stanja in kakšna je vloga idejnih vodij napada na liberalno demokracijo. Schmitt vsekakor opozarja na nevzdržnost liberalnega sistema, ki ne more obstati dolgo. Ob ugotovitvah o stanju stvari pa poda tudi rešitve, ki temeljijo na avtoritarnejši obliki vladavine. Intelektualne vezi med mislecem izrednega stanja in misleci, ki nimajo na sebi madeža nacizma, je močnejša, kot se zdi na prvi pogled. Scheuerman opozarja na vpliv na ekonomista Schumpeterja in Hayeka, Agamben prikaže razmerje med Benjaminom in Schmittom, pa tudi marksistična frankfurtska kritična teorija družbe ni bila ravnodušna do njegovih idej. Glede na aktualnost Hayekove liberalistične politične misli, ki je dobila svojo manifestacijo v ekonomiji prostega trga po nareku neoklasične ekonomske šole, se bomo pomudili pri podobnostih in vplivih med tema dvema navidezno različnima avtorjema. Še posebno, če se spomnimo, da je bil Schmitt velik kritik liberalne ureditve pravne države. V času »rdeče nevarnosti« v Nemčiji, ko so bile aktualne pobude o nacionalizaciji kapitalističnega premoženja, je zastopal strogo legalistična stališča. V sklopu obrambe pravne države in liberalne družbe.²² V večini svojih del pa napada liberalno državo. Pravni privilegiji in vsakršna diskriminacija, tako pozitivna kot negativna, so v nasprotju z načelom enakosti in tako je vsak poseg države v delovanje gospodarstva neustaven in nesprejemljiv. Tako napada skromne intervencionistične posege weimarske države. Država naj bi postala talka interesnih skupin, da režim ni zmožen več premagati antagonistične družbene organizacije in skupine. Schmitta zanima predvsem, kaj je tisto, kar lahko prepreči, da bi državnost propadla. Kaj zagotavlja stabilnost države? Torej institucionalizacija skupnosti onkraj logike propada. Schmitt se tako zavzema za avtoritarno državo. Kvantitativno totalitarno državo (kot označuje šibko socialdemokratsko državo) naj bi zamenjala kvalitativna totalitarna država, ki zagotavlja poseben intervencionizem, hkrati pa zagotavlja vsebinsko avtonomijo lastnikom zasebnega kapitala. Tako vidimo, da Schmitt ne zagovarja neintervencije, ampak je zanj bistveno vprašanje, kdo intervenira in v čigavem interesu. Schmittova totalitarna država pa vsekakor ne sme nepravilno posegati v privilegirani položaj zasebnega kapitala.²³ Leta 1944 odgovori Hayek s svojim delom *Pot v hlapčestvo* socialističnim idejam o nacionalizaciji in razlastitvi zasebnega kapitala. Ob koncu druge svetovne vojne je levica dobila nov zagon in nacionalizacija je bila legitimni instrument progresivne javne politike. Hayek opozarja, da bo takšna država spodkopala vladavino prava ter pravno predvidljivost in varnost. Prav tako kot Schmitt zahteva, da se pravni akti ne nanašajo na potrebe specifičnih ljudi. Intervencionizem naj bi pripeljal do totalitaristične države. V nasprotju s Schmittom pa Hayek svari pred napakami Nemcev in predlaga vrnitev k nevtralni državi liberalnega 19. stoletja. Tu Hayek še ostane zvest liberalni ideji pravne države. V svojem poznem delu *Pravo, zakonodajalstvo in svoboda* opredeli splošno pravo in drugo pravo. Zakonodajalec naj bi se omejil na splošne norme, medtem ko naj bi vlada delovala v konkretnih zadevah. Predlaga pa tudi poseben zgornji dom parlamenta, v katerem bi bili izbrani samo zreli ljudje, saj bi bili nekakšen svet modrih. S tem poskuša preprečiti razpad države na pluralistično strankarsko državo. S tem se razlikuje od Schmittove zahteve po plebiscitarni diktaturi, vendar gre v tem primeru le za izbiro

²² V knjigi *Neodvisnost sodstva, enakost pred zakonom in varstvo zasebne lastnine* v Weimarski ustavi iz leta 1926 nastopi s kritiko zoper zahtevo levice po razlastitvi kraljevske lastnine. (prim. Scheuermann, 2006: 210).

²³ Scheuermann navaja njegov komentar iz *Varuha ustave*: »neintervencija postane utopija, celo s samim seboj v protislovju. Kajti neintervencija bi pomenila... nič več kot intervencija na strani tistih, ki so najmočnejši in najbolj neodgovorni.« (Scheuermann, 2006: 216).

²⁴ Tudi v slovenskem prostoru nekateri glasniki neoliberalne politike napadajo sindikate, da so izsiljevalski in parazitski. Pri tem niso nič kaj originalni, čeprav hočejo ustvariti takšen vtis. Temeljna ideja je, da so zakoni za vse enaki in da je vsako interesno organiziranje že organiziran kriminal, ki ogroža svobodno podjetništvo. Sindikati so »ultrakomunistični« ostanek nekdanjega socialističnega sistema, nevarni razvoju kapitalistične družbe, ki edina zagotavlja svobodo in enakost. Pri tem zagovarjajo vsakršne avtoritarne ukrepe, ki omogočajo popolno svobodo trga.

²⁵ Najbolj znan Hayekov učenec Milton Friedman je nastopil kot ekonomski svetovalec Pinochetovi diktaturi v Čilu. Praksa je pokazala, da avtoritarne rešitve, ki se jih Schmitt ne bi sramoval, in neoliberalna ekonomska misel lahko povsem dobro shajata in se dopolnjujeta. Diktatura in svoboda trga sta postala model za nadaljnji razvoj svetovnega gospodarstva in preoblikovanje držav blaginje v države samostojnih podjetnikov.

drugega sredstva za doseg istega cilja. Namen je preprečiti interesnim skupinam, da bi lahko vplivale na vladno politiko in izsiljevale specifične ugodnosti.²⁴ Za Schmitta je država blaginje situacija državljske vojne, torej je povsem logično, da kritiki države blaginje odgovorijo z izredno diktaturo.²⁵ »Nesveta zveza med Schmittom in Hayekom predpostavlja, da dandanes pred nami obstaja več kot ena 'pot v suženjstvo'. Dandanes najbolj vabljuje poti pripravljajo tisti, ki trdijo, da predstavljajo liberalne ideale, toda v resnici karikirajo in s tem oropajo te ideale vsega, kar je vredno braniti« (Scheuerman, 2006: 224). Scheuermanu so se te besede zapisale pred 11. septembrom 2001, ki je ponudil nove prakse uveljavljanja avtoritarnih ukrepov v liberalnih družbah.

Izrednost stanja pa se kaže tudi v delovanju Evropske unije. Sprejemanje najpomembnejših odločitev je prepuščena Evropski komisiji, ki jo sestavljajo predstavniki izvršilnih oblasti držav. Direktive so dejansko dekreti z zakonsko močjo, ki so jih države članice zvezane vgraditi v svojo zakonodajo. Moč je koncentrirana v novodobnem »komiteju družbene blaginje«, ki se le posredno napaja iz volilne volje prebivalcev Unije. Že samo iskanje politične volje s pomočjo volilnega sistema je dvomljivo, birokratsko vodenje Unije pa še bolj spominja na

potrebo po trajni odstranitvi motečih demokratičnih elementov. Izrednost se kaže v načinu sprejemanja odločitev in v ustvarjanju notranje homogenosti znotraj skupnosti. Homogenost se vzpostavlja šele z obstojem domnevnega zunanjskega sovražnika in ogrožajočih nevarnosti. Heterogenost prebivalstva in njegovih kulturnih opredelitev naj bi ogrožala skupno državo. Schengenski režim ni zamen eden glavnih stebrov Unije. Protimigracijska politika ni samo skupek abstraktnih pravnih aktov oz. politična strategija, temveč pomeni konkretne ukrepe vzpostavljanja taborišč za odstranjevanje tujcev. Taborišča so tako »prostor te absolutne nezmožnosti odločanja o dejstvu in pravu, normi in njeni uporabi, pravilu in izjemi, a kljub temu nenehno odloča o njih.« (Agamben, 2004: 188). Tako kot v nacionalsocialističnem taborišču objekt kontrole ni zunajpravno dejstvo, temveč je vsak dogodek v taborišču odločitev o golem življenju. Taborišče je materializacija izrednega stanja in posledično stvaritev prostora, v katerem sta golo življenje in pravna norma nerazločljivi. Srečamo se z virtualnim taboriščem, če se ustvari taka struktura. Torej so lahko taborišča tako centri za izgon tujcev oz. azilni domovi kot taborišča med vojno v Bosni, kot tudi vojaško oporišče Guantanamo. Nastanek taborišča je odločilen dogodek za sam politični prostor moderne. Država, ki je temeljila na zvezi med državljanom in ozemljem, pade v trajno krizo, zato se odloči, da bo prevzela skrb za biološko življenje naroda. Prej je država avtomatično vpisovala svoje prebivalce. Zdaj taborišče opravlja nalogo »skritega regulatorja vpisa življenja v pravni red« (Agamben, 2004: 190). Sistem pa ne deluje več, ne da bi se spremenil v smrtonosni stroj. »Izredno stanje, ki je bilo v resnici začasna razveljavitev reda, postane zdaj nova in stabilna prostorska ureditev, v kateri prebiva golo življenje, ki se ga da čedalje manj vpisati v red« (Agamben, 2004: 190). Nastopi lokalizacija brez reda, ko je taborišče trajni kraj izjeme. Taborišče je novi biopolitični nomos planeta.

Onkraj sklepa

Ko Agamben in Benjamin ocenjujeta, da bivamo v trajnem izrednem stanju, se postavi vprašanje, kako odpraviti tako stanje. Če ne podpiramo Schmittovega pesimističnega samozadovoljstva, moramo razmisliti o alternativah, ki morda nikoli v zgodovini niso bile tako oddaljene. Avtonomija posameznika je skenirana, naše vsakdanje življenje je v evidencah korporacij. Vsako obiskovanje spletnih strani je zabeleženo, z lahkoto se izbere profil uporabnika, katere so njegove preference, kako se obnaša, katerim trikom najlaže nasede. Ni samo država tista, ki nadzoruje naše življenje in ga upravlja. Tu so še osebe zasebnega prava, ki izrabljajo monopolni položaj, podkrepljen z nasiljem pravnega reda. Z roko v roki sodelujejo z birokratskim aparatom. Zbirajo podatke, ustvarjajo neskončne baze podatkov. In vse te baze so na voljo državnim organom. Kajti državna varnost zahteva vpogled v vsakršen zbrani podatek. Bere se kot poceni znanstvenofantastični roman iz sedemdesetih let prejšnjega stoletja. Toda resničnost je čedalje bolj problematična. Zdaj je že jasno, da so sanje o pravni državi, ki bo zagotavljala zasebnost posameznika in njegovo svobodo, izpete. Alternativa je morda v Benjaminovem božjem nasilju, ki bo znalo odpraviti nadzor nad celotnim življenjem. Kajti svoboda, kot sta si jo zamislila Benjamin in Sorel, ni mogoča v svetu trajnega nadzora. Potrebni so novi pravni koncepti ali pa odprava prava. Potrebna je materializacija kreativne energije subjekta, ki bo zmožen izpeljati kvalitativne spremembe v smeri popolne svobode posameznic in posameznikov. Vsekakor naloga, ki zahteva skok v prazno.

Literatura

- ADAMS, J. (2006)č: *Redrawing the 'Imaginary Lines': Exceptional Space in an Exceptional Time*. Adelaide, Borderlands e-journal, Vol. 5 No. 2.
http://www.borderlandsejournal.adelaide.edu.au/vol5no2_2006/adams_imaginary.htm
- AGAMBEN, G. (2004): *Homo sacer: Suverena oblast in golo življenje*. Ljubljana, Študentska založba.
- AGAMBEN, G. (2005): *State of Exception*. Chicago, The University of Chicago Press.
- BENJAMIN, W. (1998): *O pojmu zgodovine v Benjamin – Izbrani spisi*. Ljubljana, SH – Zavod za založniško dejavnost.
- BENJAMIN, W. (2002): *H kritiki nasilja*. Ljubljana, Problemi 1–2, letnik XL.
- BULL, M. (2004): *States don't really mind their citizens dying (provided they don't all do it at once): they just don't like anyone else to kill them*. London Review of Books Vol. 26 No. 24.
- CRISTI, R. (1998): *Carl Schmitt and Authoritarian Liberalism*. Cardiff, University of Wales Press.
- DYZENHAUS, D. (2003): *Legality and Legitimacy: Carl Schmitt, Hans Kelsen and Hermann Heller in Weimar*. Oxford, Oxford University Press.
- KOMEL, M. (2006): *Čemu vojne?* Ljubljana, Časopis za kritiko znanosti, Študentska založba, št. 225.
- NEGRI, A. (2002): *Il potere costituente*. Roma, Manifestolibri.
- SCHEUERMAN, W. E. (1999): *Carl Schmitt: The End of Law*. Lanham, Rowman & Littlefield Publishers Inc.
- SCHEUERMAN, W. E. (2006): *Carl Schmitt and the Road to Abu Ghraib*. Oxford, Constellations Vol. 13, No. 1.
- SCHMITT, C. (1994): *Tri razprave*. Ljubljana, Študentska organizacija univerze.
- SOREL, G. (1980): *Revolucija i nasilje*. Zagreb, Globus.